

Dr. Levent Gönenç¹
Merkez Direktörü

Hukuk Çalışmaları Merkezi

HUKUKTA NORMALLEŞME ZAMANI

Türkiye 15 Temmuz darbe girişiminin ardından olağanüstü günler yaşadı. Bu olağanüstülük sadece sosyal ve siyasal alanda değil, hukuki alanda da hissedildi. Başarısız darbe girişiminin hemen ardından ilan edilen "olağanüstü hal" ve bu yönetim usulüne özgü hukuki enstrümanlar normal hukuk düzeni yanında istisnai bir hukuki alan yarattı.

Olağanüstü hal artık yürürlükte değil. 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan seçimlerden sonra toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) olağanüstü halin süresini uzatmadı.

Artık hukukta normalleşme zamanı!

Olağanüstü hal, adı üzerinde, olağanın dışında, istisnai ve dolayısıyla geçici bir hukuki süreci ifade eder. Esas olan; bu yönetim usulünün ilanına sebep olan tehlikenin olağan yönetim usülleriyle bertaraf edilebilecek hale gelmesinden sonra normal hukuk düzenine dönülmesidir. TBMM'nin olağanüstü hali uzatmama iradesiyle birlikte bu normalleşmenin prosedürel koşulu gerçekleşmiştir. Ancak fikrimce "hukukta normalleşme" TBMM'nin aldığı olağanüstü hali sonlandırma kararının ötesinde bir anlam taşıyor; "normalleşme" hukuk sisteminin olağan işleyişine geri dönülmesi yanında, 2000'li yılların ortalarından itibaren hız kesen ve yavaşlayan demokratikleşme sürecinin canlandırılmasını da ifade ediyor.

¹ http://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1279/Levent+Gonenc_+Dr.

Önce, "Nerede kalmıştık?" kısaca onu bir hatırlayalım:

1990'lı yılların sonundan 2000'li yılların ortalarına kadar Türkiye'de demokratikleşme bağlamında yapılan tüm önemli hukuki reformların arkasındaki motivasyon Avrupa Birliği'ne (AB) tam üyelik süreciydi. Bugün, çeşitli hukuk alanlarında ve özellikle Anayasa Hukuku alanında "demokratik kazanım" olarak nitelendirdiğimiz pek çok düzenleme AB ile yakın temastayken gerçekleştirilmişti. Bu değişimin ivmesi 2000'li yılların sonuna doğru azalmaya başladı. Türk Hukuk Sistemi'ni AB müktesebatına adapte etmeyi amaçlayan "uyum paketleri"nin arkası kesildi. AB de zaman içerisinde Türkiye'deki hukuki gelişmelere dair eleştirel bir tavır sergilemeye başladı. 2010 yılında, halkoylamasıyla kapsamlı bir anayasa değişikliği yapıldı. Bu değişikliklerle; bir yandan temel hak ve özgürlüklere ilişkin bazı iyileştirmeler yapılırken, diğer yandan Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Anayasa Mahkemesi'nin oluşumları, görevleri ve yetkileri yeniden düzenlendi. AB bu "reform"a temkinli yaklaştı. 2012 seçimlerinden sonra iç siyasetteki gelişmelerle birlikte AB hukuk ve demokratikleşme alanında yavaş yavaş bir "itici güç" olmaktan çıktı. Bu süreçte AB, bir dönem demokratikleşme anlamında önemli mesafe kateden Türkiye'nin reformlara devam etmesi ve demokratik kazanımlarına sahip çıkması gerektiğinin altını çizdi. Nihayet, geline son noktada, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ni getiren ve halkoylamasıyla kabul edilen 2017 anayasa değişiklikleri AB tarafından uluslararası demokratik standartlar referans gösterilerek eleştirildi.

Geçtiğimiz hafta (29 Ağustos 2018 tarihinde) AB Reform Eylem Grubu (REG), Dışişleri, Adalet, Hazine ve Maliye ve İçişleri bakanlarının katılımıyla toplandı. Toplantının ardından kamuoyuna yapılan açıklamada şöyle denildi:

Türkiye, AB'ye üyelik hedefi doğrultusunda, önümüzdeki süreçte çalışmalarına kararlılıkla devam edecektir. Ülkemiz, siyasi reformlar alanında her geçen gün çitayı daha yukarıya çeken ve geleceğin inşasında demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarının korunmasını esas alan bir duruş sergileme kararlılığını sürdürmektedir. Reformlarımız gerçekleştirilirken, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile AB'nin norm ve müktesebatının da dikkate alınmasına devam edilecektir.

Bu paragraf yukarıda değindiğimiz "hukukta normalleşme ve demokratikleşme"nin özeti gibi. İçinde bulunduğumuz koşullarda REG toplantısında açıklanan hedeflerin gerçekleştirilmesi birkaç açıdan önem taşımakta:

Birincisi, olağanüstü hal demokratik rejimlerde mecburen başvurulmuş bir usuldür. Demokratik olma iddiasındaki bir rejimin, bu evrensel hukuk ilkesi uyarınca istisnayı kurala dönüştürmemesi gerekir. Bir başka ifadeyle olağanüstü halin sona ermesinin ardından "olağanüstü hal benzeri" usullere başvurmaktan kaçınılmalıdır. Bu bağlamda, 24 Haziran 2018 seçimlerinin ardından TBMM tarafından kabul edilen yasanın² uygulaması AB tarafından dikkatle izlenecektir. Türkiye'nin bu konuda göstereceği "demokratik hassasiyet" uluslararası kredibilitésini artırır. Türkiye'nin geçmiş tecrübeleri ve uluslararası alandaki mevcut örnekler, demokrasi göstergelerinin bir devlet için hem siyasal hem ekonomik anlamda hayati bir öneme sahip olduğunu teyit etmektedir.

² 25.07.2018 tarihli ve 7145 sayılı "Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"

İkincisi, Türkiye'de hukuka ve yargıya güven hiç olmadığı kadar aşınmış durumdadır. Bu güven eksikliği sadece vatandaşlar arasında değil, sivil toplum aktörleri arasında da hissedilmektedir. Bir de buna resmi ve gayri resmi yabancı aktörler eklenebilir. Bu çerçevede hukukta normalleşme ve demokratikleşme hukuka olan güvenin tazelenmesine katkıda bulunabilir.

Üçüncüsü, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne getirilen en önemli eleştirilerden biri, yürütmenin aşırı güçlendiği ve TBMM'nin yetki alanı ve kapasitesinin daraldığı yolundaki eleştiridir. TBMM'nin yeni sistemdeki performansını değerlendirmek için henüz erken olsa da, en azından 24 Haziran 2018 seçimlerinin ardından yürürlüğe giren anayasa hükümleri bu eleştiriye haklı çıkaracak niteliktedir. Bu bağlamda, TBMM'nin yapacağı yeni yasalarla ihya edilecek AB reform sürecinde inisiyatif alması, yeni sistem içerisindeki anayasal pozisyonunu ve yetki alanını tahkim etmesi açısından da önemlidir.

Nihayet, hukukta normalleşme ve demokratikleşme yargının işleyişi ile de yakından ilgilidir. 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında büyük ölçüde yenilenen yargı örgütü olağanüstü hal sürecinde ortaya çıkan çetrefil hukuki sorunlarla baş başa kalmıştır. Hukukta normalleşme özellikle hüküm makamı olan yargıçları da bu anlamda rahatlatacaktır.

Şimdi Türkiye'nin önünde yeni bir fırsat var. Geçtiğimiz hafta toplanan REG yukarıda sıraladığımız tüm faydaları sağlamak üzere reform kapısını aralayabilir. Ancak yeni bir demokratikleşme dalgasında AB'nin yeniden bir itici güç olabilmesi için:

Birincisi, Türkiye'nin bu niyetinde samimi olduğuna AB'yi inandırması gerekir. Bir başka ifadeyle, ABD ile ilişkileri bozulan ve özellikle ekonomik anlamda sıkıntılı bir dönemden geçen Türkiye, "bu yolu da deneyelim" düşüncesiyle AB'nin kapısını çaldığı izlenimini vermemelidir.

İkincisi, başta Cumhurbaşkanı, bakanlar ve TBMM olmak üzere, sistemdeki tüm kurumların somut proje ve öneriler hazırlaması ve kamuoyuyla paylaşması beklenir. Bu bağlamda, ilk olarak, geçmişte büyük ölçüde çerçevesi çizilen ancak yukarıda açıkladığımız süreçte akamete uğrayan yargı reformu stratejisinin güncellenmesi ve kısa vadeli hedefler için hemen harekete geçilmesi büyük önem taşımaktadır.

Nihayet, bu süreçte sivil toplum örgütleri, üniversiteler ve basın da önemli bir işlevi olduğu hatırd tutulmalıdır. Yarım kalan reform süreci analiz edildiğinde görülür ki, bu aktörlerin katkısı ve desteği değişimi mümkün kılan en önemli faktörlerden biridir.

Sonuç olarak, REG tam zamanında toplanmıştır. Temenni edilir ki, Türkiye'de yeni demokratikleşme dalgasının başlangıcı bu toplantının tarihi olsun. Eğer bu toplantı gazete sütunlarında bir-iki paragraflık bir haber olarak kalır ve arkası gelmezse, Türkiye içinde bulunduğu sıkıntıları aşmak için çok önemli bir fırsatı kaçırmış olur. İzleyip göreceğiz...